

TÜRKLÜK VE TURAN

Değerli misafirler, sözlerime başlamadan önce Türk milleti için gece uyumamış, gündüz oturmamış; varını-yoğunu onun uğruna harcamış; kanını dökmüş, canını vermiş; alın teri ile Türk'ün topraklarını sulamış bütün atalarımı rahmetle anıyor, sizlere saygılar sunuyorum. Ayrıca bu toplantının gerçekleşmesinde emeği geçen herkese de teşekkür ediyorum. İyi ki, bizleri bir araya getirdiler.

Türk Dünyası 21. yüzyıla girmeden kısa bir süre önce güzel günler yaşadı. Herkesin bildiği üzere Türkistan'daki Türk kardeşlerimiz birer birer bağımsızlıklarına kavuştular. Bugün aralarında dil ve kültürce pek ayrılık olmayan 150-200 milyona yakın bir Türk topluluğu, Avrupa'dan Amerika'ya kadar, dünya nüfusunun önemli bir kısmını meydana getirir hale geldi. Her bakımdan milletlerarası stratejilerde etkili bir güç olmalarına rağmen, bu muazzam kitleyi biraraya toplayarak, ortak düşüncelere sahip olmasını sağlamak gibi girişimlerden ise şu ana kadar bir sonuç alınamadı. Sadece tarihi ve kültürel birlik söylemleriyle de bir yere varılmıyor.

Türk-Turan Birliği için bu durum bir ilk adım olabilirdi. Ama şimdilik bundan yeterince yararlanılamadı. Cumhuriyetlerin ortaya çıkışı sırasında, ne yazık ki Türkiye pek çok şeyde olduğu gibi bu konuda da hazırlıksız yakalandığından, Türkiye ile irtibat noktasında da eksiklikler gözüktü. Devletin başında bulunan kişiler “Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Kadar” ve “21. Asır Türk Çağı Olacak” gibi birtakım sloganlar attılar. Ama bunların içinin doldurulmasına yönelik bir girişimde bulunmadılar. Ayrıca bu yönde o kadar çok yayın yapıldı ki, sanki bütün dünyaya perde arkasında bir Türk tehlikesi varmış havası verildi. Aslında bu kardeşlerimiz de Azerbaycan hariç, böylesine kolay bir hürriyeti beklemiyorlardı. O güne kadar bütün plan ve programları Rusya Federasyonu odaklı, büyük Sovyetler Birliğinin çıkarları doğrultusunda olduğundan, Türk Cumhuriyetleri her bakımdan geri idiler. Dolayısıyla Türkiye ve Türk Dünyası 21. yüzyıla pekçok sıkıntılarla girdi. Türkiye'de yıllardır sürüp-giden enflasyon ve pahalılık halkın belini bükerken, daha iyi gelecek vaadeden iktidarların hiçbirinin başarılı olamayıp, içerideki birtakım problemleri çözüme ulaştıramaması yüzünden, kendi dışındaki Türk soydaşları ile de ciddi ölçülerde yakından ilgilenemedi. Şu bir hakikattir ki; bugün de Türkiye ne Azerbaycan, ne Kazakistan, ne Kırgızistan, ne Özbekistan, ne de Türkmenistan'da ağırlığını hissettiremiyor. Bağımsız olan Türk Cumhuriyetlerindeki nüfuzu gün geçtikçe azalan Türkiye'nin, diğer Türk topluluklarına zaten tesiri mümkün değildir. Maalesef Batı Trakya'ya, Doğu Türkistan'a, Kırım'a, Kök Oguz Yeri'ne, Irak'taki Türkmenlere, Kafkasya'daki Karaçay-Balkarlara, kısacası hiçbirine

yeterince yardım eli uzanamıyor. Bunun sebebi Türkiye'nin bugünkü siyasi ve ekonomik yapısının zayıflığıyla beraber hükümetlerin dış politikalarda gerektiği gibi kararlı duramamasından da kaynaklanmaktadır. Şimdilik Kıbrıs Türkleri hariç milli bir politikamızın olduğunu söylemek yanlış olur. Kıbrıs Meselesi de son zamanlarda bazı siyasetçiler tarafından neredeyse Türkiye'nin kamburu gibi görünmeye başlandı. Türkiye Cumhuriyeti idarecilerinin tarihi görevini veya sürekli dillendirilen ağabeylik vazifesini artık yapmayacaklarını söylemeleri bile bizce bir hatadır. Türk milleti bu coğrafyalarda tarihte mevcuttu, bugün de vardır ve milletlerarası siyasetlerin ortaya konmasında Türkiye faktörünün hesaba katılmadan bir şey yapılamayacağını bizim politikacılarımız bir şekilde bütün cihana duyurmalıdırlar. Çünkü meseleler dünyanın binlerce km uzağından kalkıp gelen ülkelerinden daha çok bizi ilgilendirmektedir. Elbette ki Türkiye Cumhuriyeti bütün Türk Dünyasının ağabeyidir. Bu görevi de asla şu veya bu gerekçelerden ötürü bırakamaz. Baştaki idareciler birbirleriyle ters düşse de, umum Türk milleti kardeştir. Ve bu kardeşliği herkes canlı tutmak zorundadır.

Bugün Türkiye, Önasya'da hristiyan ortodokslar, Arap ve Fars milliyetçileriyle, Rus şovenizminin baskısı altında kaldığı gibi, son zamanlarda ABD'nin Irak'ı işgali ve güneydeki Kürtleri kullanması suretiyle kısaca alınmış vaziyettedir. Yarın-birgün üç tarafı deniz olmasına rağmen, buralara bile çıkamama durumu doğabilir. Bu yüzden başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere, bölgede güvenebileceğimiz devlet ve topluluklarla siyasi münasebetlerin kuvvetlendirilmesi gerekiyor. Tehlike, Türkiye'nin kapısını çalıyor. Esasında aynı trajediyle Türk Cumhuriyetleri de karşı karşıyadır. Herne kadar Asya'nın ortasında stratejik bir konumda bulunuyorlarsa da, coğrafi olarak kuşatıldıkları gibi, hiçbir açık denizle de bağlantıları yoktur. Bu yüzden Türkiye onlar için her türlü açıdan bir müttefiktir. Dolayısıyla tarihi birlikteliğin yanında siyasi ve ekonomik birliktelik bütün Türkler için zaruridir.

Kafkasya, Balkanlar ve Orta Doğu'nun kesişme noktasında bulunan Türkiye'nin çıkarları son yıllarda, sürekli ABD ve AB ile ters düşmektedir. Bölgeye yönelik yatırımlarda, bu ülkelerin Türkiye'yi değil, İsrail ve yeni bir partner olarak Kürtleri düşünmeleri ve buna binaen de bölücü Kürt faaliyetlerine destek olmaları, Türkiye ile Batı arasındaki problemleri çözülmez hale getirmektedir. Bu yüzden bölgenin adı geçen ülkeler tarafından kontrolünün engellenmesi Türkiye'yi de yakından ilgilendiriyor. Yani Türkiye'nin yönünü sadece Batı'ya çevirmesi ve AB'ne gireceğim sevdasıyla pek çok şeyi görmezlikten gelmesi hatadır. Bu şimdi son zamanlarda daha iyi anlaşılmaktadır. Avrupa Birliği hayali Türkiye'nin gözünü kör etmiş durumdadır. Halbuki Avrupa Birliğine girmeden de bugün dünyada pekçok ülke hür ve müreffeh yaşayabilmektedir. Ayrıca Avrupa Birliğinin geleceği de çok parlak değildir. Neticede Avrupa'da liderlik ve çıkar savaşları kısa bir süre sonra şiddetlenecek; şu veya bu şekilde bu hristiyan birliği dağılacaktır. Kaldı ki

Türkiye'nin yakın zamanda milli kültüründen sıyrılmadığı müddetçe bu siyasi oluşuma girmesi de mümkün gözükmemektedir. Zaten AB'nin Türkiye'den istediklerine şöyle bir bakacak olursak, çoğu Türkiye Cumhuriyeti Devletinin milli birliğini yok edici şeylerdir. Dolayısıyla Türkiye kendisinin harekete geçirebileceği alternatiflerin maalesef farkında değil. Veya tıpkı Karadeniz Ekonomik Topluluğunda olduğu gibi, işi yüzüne-gözüne bulaştırıyor.

Bununla birlikte Türk dünyasında bir başı-bozukluk söz konusudur. Çok acıdır ki bu sıkıntıları neredeyse son altmış yıldır yaşamaktayız. Yüz yılda bir karşımıza birtakım fırsatlar çıktıysa da, onları da değerlendirmeyi bilemedik. Bu millet, Mustafa Kemal Atatürk'ün bile kıymetini anlayamadığı gibi, daha sonra bütün Türk milletini kucaklayan, birlik ve beraberliği için çabalayan Elçi Bey'e bile değer verilmedi. Hepimizin çok yakından bildiği üzere Mustafa Kemal daha Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyetin ilk yıllarında dahi bütün Türk dünyasını kucaklayan, Türklerin birlik ve beraberliğinin şart olduğunu vurgulayan demeçler ve icraatlar içindeydi.

Bu arada Mustafa Kemal Atatürk'ün de bir Turancı olduğunu belirtmek gerekir. Batı Trakya, Azerbaycan, Musul-Kerkük ve Hatay için yaptıkları bir yana onun; "ben her şeyden önce bir Türk milliyetçisiyim. Böyle doğdum. Böyle öleceğim. Türk Birliğinin bir gün hakikat olacağına inancım vardır. Ben görmesem bile, gözlerimi dünyaya onun rüyaları içinde kapayacağım. Türk Birliğine inanıyorum, onu görüyorum. Yarının tarihi, yeni fasıllarını Türk Birliğiyle açacaktır. Dünya sükûnunu bu fasıllar içinde bulacaktır. Türk'ün varlığı bu köhne aleme yeni ufuklar açacak, güneş ne demek, ufuk ne demek, o zaman görülecek", sözleri bile buna delalettir.

Ayrıca o, 29 Ekim 1933'teki Cumhuriyet Balosunda, bir mülakatında; "bugün Sovyet-Rusya dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Devlet olarak bu dostluğa ihtiyacımız var! Fakat yarın ne olacağını kimse kestiremez. Tıpkı Osmanlı Devleti gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan imparatorluğu gibi parçalanabilir! Bugün elinde sımsıkı tuttuğu milletler, avuçlarından sıyrılabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir! İşte o zaman Türkiye, ne yapacağını bilmelidir! Bizim bu dostumuzun yönetiminde dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onları arkalamaya hazır olmalıyız! Hazır olmak yalnız o günü susup beklemek değildir, hazırlanmak lazımdır milletler, buna nasıl hazırlanırlar? Manevi köprülerini sağlam tutarak! Dil bir köprüdür, inanç bir köprüdür, tarih bir köprüdür! Bugün biz, bu insanlardan dil bakımından, gelenek, görenek, tarih bakımından ayrılmış, çok uzağa düşmüşüz! Bizim bulunduğumuz yer mi doğru, onlarınki mi? Bunun hesabını yapmakta fayda yoktur! Onların bize yaklaşmasını bekleyemeyiz; bizim, onlara yaklaşmamız gerekli. Tarih bağı kurmamız lazım. Folklor bağı kurmamız lazım. Dil bağı kurmamız lazım. Bunları kim yapacak? Elbette biz. Nasıl yapacağız? İşte

görüyorsunuz, dil encümenleri, tarih encümenleri kuruluyor. Dilimizi, onların diline yaklaştırmaya, tarihimizi ortak payda haline getirmeye çalışıyoruz. Böylece, birbirimizi daha kolay anlar hale geleceğiz. Bir sevgi parlayacak aramızda, tıpkı bir vücut gibi, kaderde ve mutlulukta birbirimizi duyacağız ve arayacağız. Ortak bir dil amaçladığımız gibi, ortak bir tarih öğretimimiz olması gerekli. Ortak bir mazimiz var, bu maziyi bilincimize taşımamız lazım. Bu sebeple okullarda okuttuğumuz tarihi Orta Asya'dan başlattık! Bizim çocuklarımız, orada yaşayanları bilmelidirler. Orada yaşayanlar da bizi bilmeli. İşte bunu sağlamak için de Türkiyat Enstitüsünü kurduk. Kültürlerimizi, bütünleştirmeye çalışıyoruz! Ama bunlar, açıktan yapılmaz! Adı konarak yapılacak işlerden değildir. Yanlış anlaşılabilir gibi, savaşlara da sebep olabilir. Bunlar, devletlerin ve milletlerin derin düşünceleridir. İhtiyorum: benim dil ve tarih ile uğraştığımı gören kısa düşünceli bazı vatandaşlarımız; Paşa'nın işi yok! Dil ile tarih ile uğraşmaya başladı diyorlarmış. Yağma yok! Benim işim başımdan aşkın. Ben bugün çağdaş bir Türkiye kurmaya ne kadar çalışıyorsam, yarının Türkiye'sinin temellerini de atmaya o kadar dikkat ediyorum. Bu yaptıklarımız, hiçbir millete düşmanlık değildir. Barıştan yanayız, barıştan yana kalacağız! Ama durmadan değişen dünyada, yarının muhtemel dengeleri için hazır olacağız”.

Yine büyük Atatürk, 1933'te Amerikalı bir generalle yaptığı mülakatta; “Allah nasip ve ömrüm vefa ederse Musul, Kerkük ve Adaları geri alacağım. Selanik de dahil, Batı Trakya'yı Türk hudutlarına katacağım” demiştir. Batı Trakya'nın Misak-ı Milli'nin sınırları dışında kalmasına rıza göstermeyen Mustafa Kemal, 1936'da Yunan başbakanı Metaksas ile konuşurken; “biz Batı Trakya Türklüğü'nü Lozan'la kıymetli bir emanet olarak size bıraktık. Onların rahat ve huzuru Yunan hükümetinin garantisi altındadır. Bu itinanın gevşememesi için Türkiye'deki Rumların huzur ve rahatı gibi elimizde bir teminat vardır” diyerek, onlara gelecek en küçük bir zararı, Türkiye'deki Rumlardan çıkarabileceğini hatırlatıyordu. İşte gerçek Turancılık budur. Lafla olmaz, çalışmayla olur. Bu birliği gerçekleştirecekler de Türk aydınları, Türk gençleridir.

Turan dediğimiz, Türklerin kültürel ve siyasi birlikteliğinin gerçekleşmesi için şu anda en makûl yol kültürel beraberlik ile birtakım şeylerin fiiliyata geçirilmesidir. Bizim inancımız arkasından hepsinin birer birer sonuçlanacağıdır. Günümüz Türk Cumhuriyetlerinin ilişkileri de, esasında şimdilik kültürel ağırlıklıdır. Bu işin lokomotifini de Türkiye üstlenmiştir. Buna bağlı olarak, bağımsızlığın hemen ardından her Türk cumhuriyetinden getirilen çeşitli düzeylerdeki öğrenciler, yine değişik konularda Türkiye'de eğitim ve öğretime tabi tutuldular. Bu insanların büyük bir kısmı hayal kırıklığı içinde ülkelerine dönerken, bir bölümü de Türkiye ve Türk insanından aldıklarını memleketlerine götürdüler. Bunlar geleceğin bürokratları ve idarecileri olacak.

Bu nedenle Türkiye ile Türk Cumhuriyetlerinin münasebetlerinin ileriki yıllarda geniş çaplı olması mümkündür; ama bu gençlerin üzerine yapılan yatırımlara daha da çok önem verilmelidir. Türkiye-Türk Cumhuriyetlerinin eğitim ve kültür alanındaki bu işbirliğinin öncülüğünü esasında bir teknik yardım kuruluşu olan ve 1992’de tesis edilen TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı), TÜRKSOY (Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi) ve Ahmed Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi yapmış olup, onlardan sonra devlet ve özel teşebbüse ait pek çok girişimde de bulunduğu belirtilmekte fayda var. Buna bağlı olarak 1993 temmuzunda, Türk dünyası üniversiteleri arasında her bakımdan ilişkilerin güçlendirilmesi için “Türk Dünyası Üniversite Rektörleri Daimi Konferansı” da gerçekleştirildi.

Kültürel faaliyetler kapsamında Türk toplulukları arasında ortak Türkçeyi yaygınlaştırmak amacıyla yapılan çalışmalardan birisi, 1993’te Türkiye ve Azerbaycan’ın gayretiyle 34 harfli Türk alfabesinin kabulü yolunda olmuştur. Ayrıca ortak Türk tarihinin yazılmasına yönelik çabalar da vardır. TİKA tarafından sürdürülen Türkoloji Projesi vasıtasıyla pek çok Türk Cumhuriyetinde ve özerk bölgesinde Türk dilinin kullanımının yaygınlaştırılması, Türk tarihinin ve kültürünün öğretilmesi amacıyla 1990’lı yıllardan beridir, faaliyetler söz konusudur. Belki de bu gelecekte Türkiye Türkçesinin edebi dil olmasına yarayacak. Doğrudan Türk coğrafyasının dışındaki Afganistan, Arnavutluk, Belarusya, Bosna-Hersek, Kosova, Letonya, Litvanya, Mogolistan ve Tacikistan gibi ülkelerin de üst düzey eğitim müesseseleriyle işbirliği devam ediyor. Buna bağlı olarak Türkiye ile Türk Cumhuriyetlerinin gençleri, kadınları, ilim adamları, sanatçıları, sporcuları zaman zaman biraraya gelerek, çeşitli etkinliklere imza atıyorlar. Özellikle TİKA’nın eğitim dışında tarım, maliye, sanayi, sağlık, turizm vs. konuda hem uzman yetiştirilmesi, hem de parasal desteğini göz önünde bulundurunca, Türkiye’nin yaptıklarının takdire şayan olduğu anlaşılır. Bu faaliyetler Türk-Turan Birliğinin hiç şüphesiz ilk adımlarıdır.

Dünyadaki devletlerin ve ülkelerin yaşaması için gerekli herşey Türk topraklarında yeterince bulunuyor. Bir cumhuriyet veya bölge diğerindeki eksiklikleri çeşitli şekillerde tamamlayabilir. Ancak bunun için bir Türk ortak pazarının kurulması şarttır. İstenildiği takdirde bu işin gerçekleşmemesi için de bize göre hiçbir neden yoktur. Ama, ne yazık ki Türkler bu avantajlarını kullanamıyorlar. Yıllardır bu konu defalarca dile getirilmesine rağmen kimse de meseleye ciddi anlamda eğilmiyor. 1993’lerde Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan böyle bir girişimde bulduysa da, sonunu getiremediler. Hatta Nursultan Nazarbayev, “bizim ekonomik çıkarlarımız, tarihi köklerimiz, dilimiz, dinimiz, ekolojik sorunlarımız, dış tehditlerimiz ortaktır. Sıkı bir ekonomik entegrasyonu başlatarak, tek bir para birimine doğru ilerlemeliyiz”, bile dedi. Bugün Avrupa’da ekonomik ve siyasi arenada tek bir çatı altında biraraya gelip,

ortak parayı kullanmaya ve bunu daha da ileri götürüp, müşterek bir ordu meydana getirmeye kadar işi vardiıyorlarsa, neden Türkler yapamasın. Bunun ırkçılık veyahut da Turancılıkla hiçbir ilgisi yoktur. Bizim iş adamlarımız ta Güney Afrikalarda yatırım gerçekleştirirken, Türk Cumhuriyetlerine gidip, orada iktisadi teşebbüslerde bulunmuyorlar. Büyük dediğimiz şirketlerimiz bile süpermarket işletmeciliğinden öteye geçmiyor. Belki onların şu anki durumları güven vermiyor, fakat bazı risklerin de göze alınması gerekir. Dünya bir yandan globalleşirken, bir yandan da yeni iktisadi ve siyasi birlikler ortaya çıkmaktadır. Ancak bunların da yapılarına bir baktığımızda umumiyetle dilce, dince, soyca birbirlerine yakın insanlardan oluşmaktadır. Dünyada haysiyetli bir şekilde ayakta durabilmek ve söz sahibi olabilmek için birbirleriyle kenetleniyorlar. Avrupa Topluluğu, Arap Ülkeleri Birliği, İngiliz Devletler Topluluğu, Latin soylu memleketlerin birbirlerine yakınlığı bunun en güzel göstergeleridir. Bugün dünyada 200 milyon civarında Türk yaşamasına rağmen, ekonomik bir dayanışmalarının var olduğunu söyleyemiyoruz.

Hele etrafımızda İsrail ve Ermenistan gibi ne bir tarihi, ne de kültürü olan ülkelerin kendilerine bir hedef belirleyip, büyük Ermenistan ve İsrail'i yaratma gayretlerine şahit olunca, bu kadar kalabalık bir nüfusa ve imkana sahip Türklerin vurdum-duymazlığına insan şaşırıyor.

Turan kavimleri herhalde merkezde Türkler olmak üzere, onlarla dil ve ırk bağı bulunan kavimlerden ibarettir. Ancak 19. asrın sonlarıyla, 20. yüzyılın başlarından itibaren siyasi bir mahiyet de kazanan Turan'dan kasıt, sadece Türk aslından gelen, Türkçe ve akraba dilleri konuşan, kısmen de tarihi süreçteki teşekküllerinde kuvvetli bir Türk tesiri bulunan halkların birliği anlaşılmalıdır. Bunların ana çıkış yerleri de tarihi Türk coğrafyasını çizdiğimiz sınırlar dahilindedir. İlk defa Firdevsi'nin eserinde geçen ve Türklerin yurdu demek olan Turan ve buna bağlı olarak Turancılığın tarihini bir kenara bırakıp, günümüzde Turan'dan anladığımız ne ve ne dereceye kadar gerçekleşmesi mümkün, bunun üzerinde de kısaca durup, sözlerimizi bitirmek istiyoruz.

Zaman zaman Turan ve Turancılık söz konusu olduğunda, özellikle günümüzde bunu uygulamaya koymanın zorluğuna değinilir. Aradaki coğrafi engeller ve bazı değişik nedenlerden ötürü hakikate erişemeyeceğine dair birtakım sözlere hepimiz şahitiz. Bu konuda ahkam kesenlerin hiçbiri de ne tarihi bilir, ne stratejiden anlar, ne de Türklüğün büyüklüğüne inanan kişiler değildir. Zaten Türkiye'deki basın-yayının ne durumda olduğunu, kimlerin yönettiğini söylemeye gerek yok. Türk'ün tarihine ve kültürüne, yasalarına-törelere vs. bütün mukaddes değerlerine sövenlerin, bölücülük ve azınlık milliyetçiliği yapanların nasıl yükseltildiğini, sahte demokrasi kahramanları kesildiğini, Türk milletinin gözüne nasıl şirin gösterildiklerini az-buçuk memleket meseleleriyle ilgilenen bütün Türkler biliyor. Bu yüzden bu gibi

şahıslardan Turancı olmalarını bekleyemezsiniz. Onların işi Turancılığın ne kadar tehlikeli olduğunu ispat etmek için gerekçeler aramak ve milletin gözünü korkutmaktır. Doğrusu Türk milliyetçisi ve Turancı olmak da insanlara sıkıntı ve yükten başka bir şey getirmemektedir.

Halbuki ismi Turan da olmasa, tarihte biz Türklerin birkaç defa biraraya geldiklerini biliyoruz. Börü Tonga (Mo-tun), Kapgan Kagan, Çingiz, Temür çağları buna örnektir. Yani tarihte şöyle veya böyle birlikte olmuş insanların yeniden beraber olmamaları için neden üretmeye gerek yok. Bugün bağımsız Türk Cumhuriyetleriyle, Türkiye arasında İran gibi bir engel mevcuttur. Ancak aynı vaziyet tarihte de söz konusuydu. Fakat büyük Türk milleti ve komutanları bu engeli ortadan kaldırmayı başardı. Yarının ne olacağını kim bilebilir? Bir gün İran da parçalanır. Herkesin malûmudur ki, bu ülke sınırları dâhilinde Farslardan daha çok Türkler yaşıyor. Dolayısıyla günümüz için siyasi birlik çok zor diyenlere, biz aldırış etmiyoruz. Yarın-birgün güçlü bir Türk devletinin ve önderinin etrafında bütün Türklerin birlikte yürüyeceğine inancımız sonsuzdur. Ama bunun için çok çalışmaktan başka çıkar yolumuz yok.

Son söz olarak, Türk milliyetçisi bir fikir adamımızın dediği gibi, “büyüme istemeyen devlet, küçülmeye mahkûmdur”.

“Türklük ve Turan”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı 284, İstanbul 2010